

Performing Congregational Prayer and its Effects on the Lifestyle and Mental Health of Farhangian University Students and Staff (with a Phenomenological Approach)

ARTICLE INFO

Article Type
Research Article

Authors
Behnam Sahranavard^{1*}

How to cite this article

Behnam Sahranavard, Performing Congregational Prayer and its Effects on the Lifestyle and Mental Health of Farhangian University Students and Staff (with a Phenomenological Approach), *Islamic Life Style*. 2023; 6(4):109-117

1. PhD in International Relations, Department of Islamic Studies, Farhangian University, Ardabil, Iran (Corresponding Author).

* Correspondence:

Address:

Phone:

Email:

sahranavardbehnam@yahoo.com

Article History

Received: 2021/12/30

Accepted: 2022/10/17

ABSTRACT

Purpose: In the last two decades, religious behaviors have been studied as factors affecting lifestyle and improving mental health, and various researchers have sought to identify behaviors that have the greatest impact on lifestyle and mental health components. One of these religious behaviors that has been of interest in Islam is praying in congregation. The present study was conducted with the aim of explaining the phenomenology of the effects and consequences of congregational prayer and its effects on the lifestyle and mental health of students, employees and faculty members of Farhangian University of Ardabil province.

Materials and Methods: This research is practical in terms of purpose and phenomenological in terms of method. In this research, in order to investigate the effects and psychological-social consequences of congregational prayer, 24 expert and knowledgeable people were used, using criteria-based purposeful sampling until reaching theoretical saturation. The data collection tools were semi-structured interviews and scientific documents. And in order to analyze the data, it was done using the theme analysis method and using open, axial and selective coding in the MAXQDA2018 software. The validity of the research findings was ensured by using methods of review by members, peer review, and the collaborative nature of the research. Also, in order to measure the reliability of the done codings, retesting and intrasubject agreement methods were used, which obtained 80 percent and 79 percent, respectively. Since they were higher than 70 percent, its reliability was confirmed.

Findings: The results showed that the number of primary concepts obtained from the interviews was 73 concepts, in the form of three main individual themes including sub-themes (closeness to God, commitment to Islamic ethics and human excellence), social and family themes including sub-themes (Social cohesion, increasing morale and strengthening social (psychological) harmony were divided into sub-themes (decreasing psycho-physical tensions, mental health and moral virtue).

Conclusion: Based on the obtained results and for the practical application and use of Namaz works in different dimensions of life in the society, the serious will of influential factors in this field is necessary.

Keywords: Professors, Phenomenology, Lifestyle, Mental Health, Farhangian University Staff, Congregational Prayer

اقامه ی نماز جماعت و اثرات آن برسبک زندگی و سلامت روانی دانشجویان و کارکنان دانشگاه فرهنگیان (با رویکرد پدیدارشناسانه)

بهنام صحرانورد*

دکتری روابط بین الملل، گروه معارف اسلامی، دانشگاه فرهنگیان، اردبیل، ایران (نویسنده مسئول).

چکیده

هدف: در دو دهه اخیر، رفتارهای مذهبی به عنوان مؤلفه‌های تأثیر گذار بر سبک زندگی و ارتقاء دهنده سلامت روان مورد مطالعه قرار گرفته و پژوهشگران مختلف به دنبال شناسایی رفتارهایی بوده اند که بیشترین تأثیر را بر مؤلفه‌های سبک زندگی و سلامت روانی داشته‌اند. یکی از این رفتارهای مذهبی که در دین اسلام مورد توجه بوده، اقامه نماز بصورت جماعت است. پژوهش حاضر با هدف تبیین پدیدارشناسی آثار و پیامدهای اقامه نماز جماعت و اثرات آن بر سبک زندگی و سلامت روانی دانشجویان، کارمندان و اعضای هیات علمی دانشگاه فرهنگیان استان اردبیل انجام شده است.

مواد و روش ها: این پژوهش از نظر هدف کاربردی بوده و به لحاظ روش، پدیدار شناسی می‌باشد. در این پژوهش به منظور بررسی آثار و پیامدهای روانی - اجتماعی اقامه نماز جماعت، از ۲۴ نفر از افراد متخصص و آگاه، با استفاده از نمونه گیری هدفمند از نوع ملاک محور تا رسیدن به اشباع نظری استفاده شد. ابزار گردآوری داده‌ها، مصاحبه نیمه ساختاریافته و اسناد و مدارک علمی بود. و به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش تجزیه و تحلیل تم (مضمون) و با استفاده از کدگذاری باز، محوری و گزینشی در نرم افزار MAXQDA2018 انجام شد. روایی یافته‌های پژوهش با استفاده از روش‌های بازبینی توسط اعضا، بررسی همکار، مشارکتی بودن پژوهش تضمین گردید. همچنین به منظور سنجش پایایی کدگذاری‌های انجام شده، از روش‌های بازآزمون و توافق درون موضوعی استفاده گردید که به ترتیب ۸۰ درصد و ۷۹ درصد بدست آمد. چون بالاتر از ۷۰ درصد بودند پایایی آن تایید شد.

یافته ها: نتایج نشان داد که تعداد مفاهیم اولیه بدست آمده از مصاحبه ها، ۷۳ مفهوم بوده که در قالب سه مضمون اصلی فردی شامل مضامین فرعی (تقرب به خدا، التزام به اخلاق اسلامی و تعالی انسان)، اجتماعی و خانوادگی شامل مضامین فرعی (انسجام اجتماعی، افزایش معنویت و تقویت الفت اجتماعی) روانی شامل مضامین فرعی (کم شدن تنش های روان - تنی، بهداشت روانی و فضیلت اخلاقی) تقسیم شدند.

نتیجه گیری: بر اساس نتایج بدست آمده و برای کاربردی و استفاده عملی از آثار نماز در ابعاد مختلف زندگی در جامعه، نیاز به اراده جدی عوامل تأثیر گذار در این حوزه ضروری می باشد.

کلیدواژه‌ها: اساتید، پدیدارشناسی، سبک زندگی، سلامت روانی، کارکنان دانشگاه فرهنگیان، نماز جماعت

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۱۰/۰۹

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۷/۲۵

* نویسنده مسئول: sahranavardbehnam@yahoo.com

* این طرح با استفاده از منابع مالی دانشگاه فرهنگیان انجام یافته است.

مقدمه

نماز، از مهمترین سفارش انبیا و اولیای الهی بوده و از بارزترین مصادیق عبادت به شمار می رود. چنانکه در منابع اسلامی و آموزه های دینی به کرات بر این مهم تأکید شده است. حضرت لقمان به فرزندش می گوید: پسرکم! نماز را بر پای دار: يَا بُنَيَّ اِقِمِ الصَّلَاةَ (لقمان، آیه ۱۷) نماز، داروی نسیان و وسیله ذکر خداوند است: اِقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي (طه، آیه ۱۴) نماز، پیمان خداوند است. رسول خدا صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ فرمود: "الصَّلَاةُ عَهْدُ اللَّهِ (کنز العمال، ج ۷، ۲۷۹)". نماز پیمان با خداست. نماز، نور چشم پیامبر عزیز است که فرمود: "قُرَّةُ عَيْنِي فِي الصَّلَاةِ (بحار الانوار، ج ۷۷، ۷۷)". نماز، اهرم استعانت در غم ها و مشکلات است. خداوند در این باره می فرماید: از صبر و نماز در مشکلات کمک بگیرید و بر آن ها پیروز شوید: "وَاسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ (بقره، آیه ۴۵)". نماز، داروی تکبر است. حضرت علی (ع) می فرماید: خداوند، نماز را واجب کرد تا انسان را از کبر، دور کند: "وَالصَّلَاةُ تَنْزِيهًا عَنِ الْكِبْرِ (نهج البلاغه، حکمت ۲۵۲)". در قران مجید آمده که: نماز، وسیله تشکر از خداوند بر نعمت های اوست: "فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَأَنْحَرْ" (کوثر، آیه ۲).

نماز، سیمای مکتب است: "الصَّلَاةُ وَجْهُ دِينِكُمْ (فروع کافی، ج ۱، ۲۷)". پیامبرگرامی اسلام (ص) می فرماید: "عَلَّمَ الْإِسْلَامَ الصَّلَاةَ (کنز العمال، ج ۷، ۲۷۹)". نماز، پایه و ستون دین است: "وَهِيَ عَمُودُ دِينِكُمْ" (مستدرک، ج ۱، ۱۷). نماز، به منزله سر نسبت به تن می باشد. پیامبر اسلام (ص) در این باره فرمودند: "مَوْضِعُ الصَّلَاةِ مِنَ الدِّينِ كَمَوْضِعِ الرَّأْسِ مِنَ الْجَسَدِ (نهج الفصاحه، جمله ۳۰۷۵)". نماز، کلید بهشت است: "الصَّلَاةُ مِفْتَاحُ الْجَنَّةِ (نهج الفصاحه، جمله ۱۵۸۸)". نماز، وسیله سنجش مردم است: "الصَّلَاةُ مِيزَانُ (فروع کافی، ج ۱، ۲۶۷)". نماز، اساس دین است: "بُنِيَ الْإِسْلَامُ عَلَى ... الصَّلَاةِ (وسائل الشیعه، ج ۱، ۴)". نماز، اولین سؤال در قیامت است: "أَوَّلُ مَا يُحَاسَبُ بِهِ الْعَبْدُ الصَّلَاةَ (نهج الفصاحه، جمله ۹۷۹)". در حدیثی، نماز به نهری تشبیه شده که انسان روزی پنج بار در آن شستشو می کند و دیگر چرکی باقی نمی ماند (وسائل الشیعه، ج ۳، ۷). نماز، رابطه مخلوق با خالق است، انسان مادی را معنوی می کند و انسان را علاوه بر آشنا کردن با خدا، با طبیعت نیز آشنا می سازد، با آب، خاک، قبله، طلوع، غروب و وقت و ... نماز، تنها عبادتی است که حتی در حال غرق شدن و جنگ هم ساقط نمی شود و برترین فریاد آزادی انسان از سلطه قدرتمندان و اعلام بندگی در آستان خداوند است. نماز، زنده نگهداشتن سنت ابراهیم و محمد و حسین و مهدی علیهم السلام است. نماز، وسیله نزدیک شدن انسان به خداست: "الصَّلَاةُ قُرْبَانُ كُلِّ تَقِي (فروع کافی، ج ۱، ۲۶۵)". نماز، آخرین سفارش انبیا می باشد (و هی آخر وصایا الانبیا) و آخرین سفارش امام صادق (علیه السلام) پیش از وفات است که همه خویشاوندان و فرزندان را دور خود جمع کرد و توصیه نمود که هر که نماز را سبک شمارد، مشمول شفاعت ما در قیامت نخواهد

رود و صفا و صمیمیت و نوع دوستی در دل ها زنده می شود و مؤمنان، با دیدار یکدیگر در صف عبادت، احساس دلگرمی و قدرت و امید می کنند.

در زمینه اثرات عوامل مختلف بر جذب دانش آموزان به نماز جماعت یافته های پژوهشی با عنوان "واکاوی عوامل جذب دانش آموزان به نماز جماعت مدارس در ناحیه ۲ آموزش و پرورش شهرستان قم" نشان داده که بین عوامل جذب دانش آموزان مدارس دخترانه و مدارس پسرانه به نماز جماعت، رابطه معناداری وجود دارد، هر چند گرایش های مذهبی و مشارکت والدین و متولیان مدارس در نماز جماعت، انگیزه حضور دانش آموزان را بالا می برد. هم چنین بر اساس نتایج این پژوهش، بین شخصیت و نفوذ امام جماعت و نوع رابطه او با فراگیران، امکانات، شرایط نمازخانه ها و گرایش دانش آموزان به جماعت، نیز رابطه معناداری وجود دارد (۱۴).

و نیز نتایج تحقیقی با عنوان "بررسی حضور و عوامل مؤثر بر شرکت دانشجویان در نماز جماعت در دانشگاه علوم پزشکی شهید صدوقی یزد"، بیانگر این است که پخش شدن اذان در محیط های آموزشی بیشترین تأثیر را در حضور دانشجویان در نماز جماعت داشته است و بیشترین علت عدم شرکت دانشجویان در نماز جماعت، عدم آشنایی با احکام و آداب نماز جماعت بوده است (۱۶).

و همچنین در تحقیقی با عنوان "گرایش به نماز خواندن دانشجویان"، میانگین نمرات گروه مونث در مؤلفه هایی مثل نقش امام جماعت در گرایش به نماز، تصور مثبت به آثار نماز و نمره کل مقیاس گرایش به نماز، را بالاتر نشان داده اند. در حالی که در مورد مؤلفه اجتناب از نماز و ادراک ختنی به آثار نماز، وضعیت بر عکس است و نهایتاً نتیجه گرفته اند که دخترها نسبت به پسرها به نماز گرایش بیشتری دارند (۱۸).

یافته های تحقیق، نیز با عنوان "انگیزه های نماز خواندن و تأثیر آن بر ادراک محدودیت های فردی، اجتماعی و محیطی" بیانگر این است که نماز خواندن با انگیزه کسب آرامش روانی، با ترغیب شدن به نماز توسط دوستان، گه گاه نماز خواندن و علاقه مند شدن نسبت به نماز در دوران جوانی ارتباط داشت. ترغیب به خواندن نماز توسط معلمان و اساتید، گه گاه نماز خواندن و علاقه مند شدن نسبت به نماز در دوران نوجوانی در افرادی که نماز را با انگیزه ترس از عذاب الهی، اقامه می کردند، بیشتر دیده می شد. تفاوت بین افراد با انگیزه های متفاوت نماز خواندن از لحاظ ادراک محدودیت های فردی در اقامه نماز نیز معنادار است (۱۷).

در زمینه عوامل مختلف تأثیرگذار بر جذب و مشارکت دانشجویان و دانش آموزان به نماز جماعت نتایج تحقیقی با عنوان "بررسی عوامل مؤثر بر میزان حضور دانشجویان در نماز جماعت؛ دانشگاه آزاد اسلامی واحد تویسرکان" نشان داده که بین مشارکت کارکنان دانشگاه و آموزش نماز با میزان حضور دانشجویان در نماز رابطه مستقیمی وجود دارد. هم چنین بین مکان، زمان و امکانات فیزیکی مناسب با میزان مشارکت دانشجویان رابطه مستقیم وجود دارد و نیز بین روحانی بودن امام جماعت و تشویق دانشجویان به نماز با میزان مشارکت آن ها رابطه مستقیم وجود دارد (۶). یافته های پژوهش دیگری نیز حاکی از آن است که بین مشارکت کارکنان

شد (فروع کافی، ج ۱، ۲۶۴). نماز، برای اولیای خدا شیرین و برای منافقان دشوار و بار سنگین است: "وَأَنَّهَا لَكَبِيرَةٌ إِلَّا عَلَى الْخَشِيِّينَ (بقره، آیه ۴۵). نماز، کوبنده شیطان است: "مُدْحِرَةً لِلشَّيْطَانِ (فهرست غررالحکم، صلاة) (۱۰)".

و نیز در باره آثار و فلسفه نماز در قرآن چنین آمده است: نماز انسان را از زشتی ها و منکرات باز می دارد. طبیعت نماز از آن جا که انسان را به یاد نیرومندترین عامل بازدارنده که همانا اعتقاد به مبدأ و معاد است، می اندازد، دارای اثر بازدارندگی از فحشا و منکر است. انسانی که به نماز می ایستد، تکبیر می گوید؛ خدا را از همه چیز برتر و بالاتر می شمارد، به یاد نعمت های او می افتد؛ حمد و سپاس او را می گوید و او را به رحمانیت و رحیمیت می ستاید؛ به یاد روز جزای او می افتد؛ به بندگی او اعتراف می کند؛ از او یاری می جوید، از او صراط مستقیم می طلبد و از راه گمراهان و کسانی که بر آن ها غضب شده به خدا پناه می برد. بی شک در قلب و روح چنین انسانی جنبشی به سوی حق، حرکتی به سوی پاکی و جهشی به سوی تقوا پیدا می شود. برای خدا رکوع می کند و در پیشگاه او پیشانی بر خاک می ساید، غرق در عظمت او می شود و خودخواهی ها و خودبرتربینی ها را فراموش می کند. در نماز، انسان به یگانگی پروردگار و رسالت پیامبر اکرم (ص) شهادت و گواهی می دهد، بر پیامبر درود می فرستد و دست به درگاه خدا برمی دارد تا در زمره بندگان صالح او قرار گیرد. همه این امور موجی از معنویت در وجود او ایجاد می کند؛ موجی که سد نیرومندی در برابر گناه محسوب می شود (۱۵).

در پژوهشی با عنوان "تبیین پدیدارنگاری فلسفه تربیتی عبادت (نماز) از دیدگاه معلمان و اولیای دانش آموزان" نشان داده شده است که عبادت در بعد فردی کارکردهایی شامل افزایش اعتماد به نفس، معنایابی در زندگی، سعادت مندی و تعالی انسان و در بعد عاطفی شامل احساس لذت و افزایش آرامش دارد؛ در بعد جامعه شناختی نیز دربرگیرنده ارتقای ارزش های اخلاقی و کاهش جرائم اجتماعی است، هم چنین در بعد خانوادگی، پایداری شخصیت و کاهش مشکلات خانوادگی از جمله کارکردهای تربیتی عبادت به شمار می رود (۹). در تحقیق دیگری، با عنوان "بازخوانی مطالعات نماز و نماز پژوهی ها" محققین به این نتیجه رسیده اند که بخشی از چالش اجتماعی وضعیت نمازخوانی، بر مبنای روایت گروه های اجتماعی از فلسفه نماز، قابل تبیین است و بخشی از باور و رفتار نمازخوانی نیز با استناد به شرایط زندگی و سبک زندگی سنتی، مدرن قابل تحلیل می باشد و این که بخشی از باور و رفتار نمازخوانی در بین گروه های اجتماعی نیز، با اتکا به وضعیت کنونی سیاست های فرهنگی نمازخوانی به مدد رسانه، مسجد، خانواده و مدرسه نیز قابل تبیین است (۱۹).

و نیز، نماز جماعت، مقدمه وحدت صفوف و نزدیکی دلها و تقویت کننده روح اخوت است. نوعی حضور و غیاب بی تشریفات و بهترین راه شناسائی افراد است. نماز جماعت، بهترین، بیشترین، پاکترین و کم خرج ترین اجتماعات دنیاست و نوعی دید و بازدید مجانی و آگاهی از مشکلات و نیازهای یکدیگر و زمینه ساز تعاون اجتماعی بین آحاد مسلمین است. در نماز جماعت، افراد در یک صف قرار می گیرند و امتیازات موهوم صنفی، نژادی، زبانی، مالی و... کنار می

در محیط های آموزشی بیشترین تأثیر را در حضور دانشجویان در نماز جماعت داشته است و بیشترین علت عدم شرکت دانشجویان در نماز جماعت عدم آشنایی با احکام و آداب نماز جماعت بوده است (۱۲).

از طرفی دیگر، سلامت و بهداشت روانی افراد و گروه ها در جامعه از اهمیت بسزایی برخوردار بوده و برای تأمین سلامت و بهداشت روانی افراد جوامع، سبک زندگی آنها نیازمند توجه و ویژه می باشد. در خصوص اثرات آموزه های دینی و اعتقادی از جمله فریضه عبادی نماز بر سلامت روان و سبک زندگی افراد می توان به موارد چندی اشاره کرد: نماز جماعت، عامل نظم و انضباط، صف بندی و وقت شناسی است. روحیه فردگرایی و انزوا و گوشه گیری را از بین می برد و نوعی مبارزه با غرور و خودخواهی را در بر دارد. نماز جماعت، وحدت در گفتار، جهت، هدف و امام را می آموزد و از آن جا که باید پرهیزکارترین و لایق ترین اشخاص، به امامت نماز بایستد، نوعی آموزش و الهام دهنده علم و تقوا و عدالت است. نماز جماعت، کینه ها و کدورت ها و سوء ظن ها را از میان می برد و سطح دانش و عبودیت و خضوع را در جامعه اهل نماز، افزایش می دهد. در تحقیقی با عنوان "رابطه ی نگرش و التزام عملی به نماز و تجارب معنوی با سلامت عمومی دانشجویان دختر دانشگاه تهران" نشان دادند که مقدار I (ضریب همبستگی) در رابطه ی بین مؤلفه ی اثربخشی نماز در زندگی فردی و اجتماعی با 0.251 ، توجه و عمل به مستحبات با 0.507 ، التزام و اهتمام جدی برای انجام نماز با مقدار 0.373 ، مراقبت و حضور قلب در نماز با مقدار 0.251 و نمره ی کل متغیر التزام عملی به نماز با مقدار 0.401 با سلامت روان در سطح 0.05 به صورت منفی و معکوس معنادار بود. علاوه بر این، مقدار I در رابطه ی بین مؤلفه ی احساس حضور خداوند با مقدار 0.498 ، ارتباط با خداوند با مقدار 0.325 ، احساس مسئولیت در قبال دیگران با مقدار 0.259 و تجارب معنوی با مقدار 0.474 با سلامت روان با 0.657 در سطح 0.05 نیز به صورت منفی و معکوس معنادار بود (۸). در همین راستا، نتایج تحقیقی تحت عنوان "نقش نگرش و التزام عملی به نماز و رضایت از زندگی در بهزیستی روان شناختی دانشجویان دانشگاه فرهنگیان تبریز" نشان می دهد که بهزیستی روان شناختی دانشجویان رضایت از زندگی و نگرش و التزام عملی به نماز، همبستگی معنادار دارد. هم چنین رضایت از زندگی و نگرش و التزام عملی به نماز می توانند بهزیستی روان شناختی را پیش بینی کنند (۲۰).

علی رغم پژوهش های جسته و گریخته در این زمینه، پژوهشی که به طور مستقیم به بررسی و ارتباط متغیرها بپردازد انجام نشده و در این زمینه خلاء پژوهشی احساس می شود و با وجود اهمیت و ضرورت این موضوع، تحقیقات بسیار اندکی در این زمینه انجام شده است. بنابراین، در این پژوهش به دنبال پاسخگویی به این سؤال الات اساسی بودیم:

وضعیت حضور دانشجویان، کارکنان و اساتید در نماز جماعت چگونه است؟

عوامل مؤثر بر اقامه نماز جماعت و یا موانع موجود کدامها هستند؟ پیامدهای روانی - اجتماعی اقامه نماز جماعت در دانشجویان و کارکنان دانشگاه فرهنگیان استان اردبیل چه بوده است؟

دانشگاه با میزان حضور دانشجویان در نماز جماعت رابطه مستقیمی وجود دارد؛ بین مکان، زمان و امکانات فیزیکی مناسب با میزان مشارکت دانشجویان رابطه مستقیم وجود دارد و در نهایت رابطه مستقیم و معناداری بین روحانی بودن امام جماعت و تشویق دانشجویان به نماز با میزان مشارکت آنها وجود دارد (۶). هم چنین در مطالعه ای با عنوان "عوامل مؤثر بر مشارکت دانشجویان دانشگاه فرهنگیان پردیس فاطمه الزهرا (س) اصفهان" در نماز جماعت عواملی چون مشارکت اساتید و مسئولان در نماز جماعت، طول مدت زمان برگزاری نماز جماعت، اعتقادات مذهبی و هم چنین ترس از گزینش و کسب امتیاز فرهنگی را در مشارکت دانشجویان در نماز جماعت تأثیرگذار دانسته، اما فضای فیزیکی و زیبایی نمازخانه را در مشارکت دانشجویان در نماز جماعت تأثیر چندانی ندانسته اند (۷).

در تحقیقی پیمایشی با هدف کلی "شناسایی عوامل مؤثر در گرایش دانشجویان دانشگاه آزاد" به فریضه نماز به این نتایج دست یافتند که: بین حضور افراد برجسته در نماز جماعت مسجد دانشگاه و شرکت دانشجویان، جنسیت دانشجویان و شرکت آنها در نماز جماعت، بین تشکیل جلسات و همایش های مذهبی از سوی دانشگاه در گرایش دانشجویان به نماز، بین تشکیل جلسات و همایش های مذهبی از سوی دانشگاه و شرکت دانشجویان رابطه وجود دارد. همچنین یافته های آنها حاکی از این بوده است که رابطه منطقی بین وضعیت اعتقادی دوستان در گرایش دانشجویان وجود دارد و می توان نتیجه گرفت که دوستان تأثیر بسیار زیادی در گرایش یا عدم گرایش دانشجویان به این فریضه می توانند داشته باشند (۵).

در این خصوص یافته های تحقیقی با هدف "بررسی عوامل جذب دانش آموزان به نماز جماعت مدارس" نشان داده که بین عوامل جذب دانش آموزان مدارس دخترانه و پسرانه به نماز جماعت تفاوت معناداری وجود دارد؛ گرایش های مذهبی و مشارکت والدین و متولیان مدارس در نماز جماعت، انگیزه حضور دانش آموزان را افزایش می دهد؛ بین شناخت دانش آموزان از فواید نماز و نماز جماعت، و مشارکت آنان در مجالس مذهبی، با رویکرد آنان به نماز جماعت مدارس رابطه مثبت وجود دارد؛ نحوه تقویت و تفویض مسئولیت برگزاری نماز جماعت به آنان، در افزایش علاقه و مشارکت در نماز جماعت مؤثر است و در نهایت، بین شخصیت و نفوذ امام جماعت و نوع ارتباط او با فراگیران، امکانات، شرایط نمازخانه ها و گرایش دانش آموزان به نماز جماعت رابطه معنی داری وجود دارد (۱۴).

همچنین نتایج تحقیقی با عنوان "چگونگی حضور دانشجویان در نماز جماعت و تعیین عوامل مؤثر بر شرکت دانشجویان در نماز جماعت" نشان داد که عوامل ترغیب کننده شرکت در نماز جماعت شامل پخش اذان، اعتقاد به ثواب حضور در نماز جماعت، جذابیت اذان پخش شده و توجه والدین به مسائل دینی و شرکت آنان در نماز جماعت و عوامل مؤثر در عدم شرکت در نمازهای جماعت شامل عدم آشنایی با احکام و آداب نماز جماعت، همزمانی نماز با کلاس درس و همزمانی نماز با توزیع غذا در این مساله دخالت دارند. این محققان نتیجه گیری کرده اند که پخش شدن اذان

آمده در طول مصاحبه به طور مبسوط، همراه با جزئیات و با توجه به مشخصه ها و ابعاد آن آورده شود. در نهایت، برای تحقق معیار استاد به یادداشت ها، به دلیل اینکه پژوهشگر در فرایند تحلیل یافته ها نمی تواند تمامی مباحث، نظرها، بینش ها و گفته ها را به خاطر بیاورد، استفاده از یادداشت ها ضرورت می یابد. در این زمینه، پژوهشگران تلاش کردند تا در فرایند انجام و تحلیل مصاحبه ها به یادداشت های مستخرج از داده ها استناد کنند.

همچنین، برای محاسبه پایایی کدگذاری های انجام شده، از روش های پایایی بازآزمون و پایایی توافق بین دو کدگذار (توافق درون موضوعی) استفاده شد. در پایایی بازآزمون از میان مصاحبه های انجام گرفته، تعداد ۳ مصاحبه انتخاب شده و هر کدام از آن ها دو بار در یک فاصله زمانی ۱۵ روزه توسط پژوهشگر کدگذاری شد. پایایی باز آزمون و توافق بین دو کدگذار در این پژوهش به ترتیب ۸۰ و ۷۹ درصد به دست آمد، که چون بالاتر از ۷۰ درصد بوده پس مورد تأیید قرار گرفت.

تحلیل داده های بدست آمده، از طریق تقلیل گزاره های معنی دار به درون تم ها و سپس نگارش توصیفاتی متنی و ساختاری صورت پذیرفت. بنابراین برای تجزیه و تحلیل داده های جمع آوری شده در این پژوهش، از راهبرد تحلیل شبکه مضامین با استفاده از هفت مرحله متوالی (مرور داده ها، ایجاد راهنمای کد گذاری، سازماندهی داده ها با استفاده از پرسش های راهنمای مصاحبه، طبقه بندی پاسخ ها، کدگذاری پاسخ ها تا مرحله اشباع، تفسیر داده ها و نوشتن عامل ها) استفاده گردید.

یافته ها

نتایج بدست آمده از پژوهش حاضر نشان داد که تعداد مفاهیم اولیه بدست آمده از مصاحبه ها، ۷۳ مفهوم بوده که در قالب سه مضمون اصلی فردی، شامل مضامین فرعی (تقرب به خدا، التزام به اخلاق اسلامی و تعالی انسان)، اجتماعی و خانوادگی، شامل مضامین فرعی (انسجام اجتماعی، افزایش معنویت و تقویت الفت اجتماعی) روانی، شامل مضامین فرعی (کم شدن تنش های روان - تنی، بهداشت روانی و فضیلت اخلاقی) تقسیم شدند (مندرجات جداول ۱-۲-۳).

مواد و روش ها

مطالعه ی حاضر از نظر هدف کاربردی بوده و با استفاده از روش پدیدار شناسی به عنوان یکی از رویکردهای تحقیقات کیفی و توصیفی انجام یافته است. در این پژوهش به منظور بررسی آثار و پیامد های روانی - اجتماعی نماز جماعت از ۲۴ نفر از افراد متخصص و آگاه با استفاده از نمونه گیری هدفمند از نوع ملاک محور تا رسیدن به اشباع نظری استفاده شد. از تعداد ۲۴ نفر نمونه منتخب (۱۴ نفر از دانشجویان، ۷ نفر از کارمندان و ۳ نفر از اعضای هیات علمی دانشگاه فرهنگیان) بودند. روش و ابزار گرد آوری داده ها، مصاحبه نیمه ساختاریافته و اسناد و مدارک علمی بود. سوالات مصاحبه براساس مبانی نظری (اسناد بالادستی) و عملی پژوهش و نیز سؤالات پژوهشی، تنظیم گردید.

پس از هماهنگی لازم با مسئولین دانشگاه، محققین به مشارکت کنندگان در پژوهش بصورت حضوری مراجعه کردند. در مورد هدف پژوهش به آن ها اطلاعات کافی ارائه شد. و به آن ها اطمینان داده شد که اطلاعات جمع آوری شده کاملاً محرمانه بوده و فقط در راستای هدف پژوهش مورد استفاده قرار می گیرند، و نیز به آن ها اختیار داده شد که داوطلبانه در پژوهش مشارکت کرده و هر زمان که تمایل داشتند ادامه همکاری انصراف دهند. تمامی مصاحبه ها با نمونه منتخب به صورت رو در رو و فردی در مکانی ساکت مانند کلاس، یا دفتر کار انجام شده و تا کسب توصیفی غنی از موضوعات مربوط به پژوهش ادامه می یافت. پس از اجرای هر مصاحبه، متن آن ها بر روی کاغذ پیاده شده و به صورت مکتوب تهیه گردید. سپس با استفاده از روش تحلیل مضمونی، کدها، مقوله ها و مضامین اصلی و فرعی آن ها شناسایی و جهت پاسخگویی به سوالات پژوهشی، طبقه بندی شد. در اعتباریابی مقولات و مضامین استخراج شده از سه مرحله معیار تناسب، خود مشارکت کنندگان و معیار منطق و عمق مسئله استفاده شده است. برای تحقق معیار تناسب یافته های پژوهش حاضر از سوی ۳ نفر از متخصصان حوزه فرهنگ در دانشگاه ها پالایش و تأیید گردید؛ هم چنین از سه نفر از مشارکت کنندگان برای تکمیل نمودن مفاهیم، مقوله ها و مضامین استفاده شد. برای تحقق معیار منطق و عمق مسئله نیز در روند مصاحبه ها و تحلیل آن ها تلاش شد، جریان مصاحبه از نظم و پیوستگی و توالی مناسبی برخوردار گردیده و یافته های به وجود

جدول ۱. آثار و پیامد های فردی نماز جماعت

مضمون اصلی	مضامین فرعی	مفاهیم	کد مصاحبه شونده
	تقرب به خدا	شکر منعم (خدا)، بالاترین مرتبه عبودیت، ترس از خدا، رهایی از شیطان، انجام تکلیف الهی، یاد خدا، عمل به امر الهی، در میان گذاشتن اسرار خود با خدا، اتکالی به خدا، تقویت ایمان، شناخت خدا، کسب قدرت معنوی	۰۱۵م۰۱۴م۰۷م۰۵م۰۳م ۱۷م۰۱۶
فردی	التزام به اخلاق اسلامی	دوری از گناهان، افزایش صبوری، افزایش قدر شناسی، وقت شناسی، داشتن نظم در امورات، کرامت انسانی، پرهیز از غیبت، رعایت حلال و حرام،	۰۱۰م۰۵م۰۲م۰۱م ۱۸م۰۱۵م۰۱۴م۰۱۳

صدقت ، امانت داری ، خوش خلقی ، مهربانی ، رعایت ادب	
برنامه ریزی و داشتن نظم در کارها ، آمادگی برای پذیرش مرگ ، پاکی جسم و جان ، سعادت‌مندی در دنیا و آخرت ، رفع نیاز های فطری و فردی ، عاقبت به خیری ، داشتن تفکر منطقی ، خود شناسی ، افزایش معرفت ، قوت قلب بیشتر ، خویشتن داری ،	تعالی انسان

جدول (۲) آثار و پیامد های اجتماعی و خانوادگی نماز جماعت

مضمون اصلی	مضامین فرعی	مفاهیم	کد مصاحبه شونده
اجتماعی و خانوادگی	انسجام اجتماعی	تعهد اجتماعی، افزایش مسئولیت پذیری، دوری از حاشیه ها در جامعه ، کم شدن اختلافات ، افزایش وفاداری اعضای خانواده و جامعه، پایداری شخصیت اعضای خانواده ، رفع گرفتاری های همدیگر ،	۹م،۸م،۶م،۵م،۴م،۳م ۱۶م،۱۴م،۱۲م،۱۱م ۱۸م،۱۷م
	افزایش معنویت	امید به زندگی اخروی ، تقویت ایمان در خانواده و جامعه ، قوام دین در جامعه و خانواده	۱۸م،۱۵م،۱۴م،۱۳م،۱۰م،۹م،۶م،۵م،۴م،۳م
	تقویت الفت اجتماعی	چشم پوشی از خطای یکدیگر ، الگو دهی به فرزندان ، تربیت صحیح فرزندان ، صبوری اعضای خانواده و جامعه ، افزایش احترام در خانواده و جامعه ، پابندی به ثبات خانواده ، افزایش همدردی ، احساس سبک باری اعضای خانواده و جامعه ،	۱۶م،۱۴م،۱۲م،۱۱م،۹م،۸م،۶م،۵م،۴م،۳م ۱۸م،۱۷م

جدول (۳) آثار و پیامد های روانی نماز جماعت

مضمون اصلی	مضامین فرعی	مفاهیم	کد مصاحبه شونده
روانی	کم شدن تنش های روان - تنی	کاهش استرس ، کاهش حسادت ، کاهش غرور و خود بینی ، کاهش اضطراب ، تاب آوری بیشتر و کاهش افسردگی	۱۷م،۱۶م،۱۵م،۱۴م،۱۳م،۱۰م،۹م،۶م،۵م،۴م،۳م
		کسب آرامش ، احساس داشتن تکیه گاه ، رهایی از پوچی ، افزایش اعتماد به نفس ، ثبات شخصیت ، افزایش شادی و نشاط ، شوق درونی ، ورزش روح و جان ، امیدواری به آینده ،	۱۸م،۱۵م،۱۴م،۱۳م،۱۰م،۹م،۶م،۵م،۴م،۳م
		خود سازی ، تزکیه نفس ، معنا یابی در زندگی ، غفلت زدایی ، احساس امنیت معنوی	۱۸م،۱۷م،۱۶م،۱۴م،۱۳م،۱۱م،۹م،۸م،۶م،۵م،۴م،۳م

نتیجه گیری

برابری و کاهش طبقه بندی اجتماعی، افزایش تعهد سازمانی، پیشگیری و حل تعارض، بالا بردن آستانه تحمل، بالا بردن رفتارهای شهروندی سازمانی، افزایش همیاری و همکاری، اجتناب از رفتار کاری مخرب، پرهیز از تخلفات سازمانی، احساس مسئولیت اجتماعی، خدانشناسی، فروتنی و رعایت حقوق انسانی از جمله کارکردهای نماز می باشد. در این میان و با گسترش شبکه های اجتماعی، مساله سبک زندگی نیز نمودی مهم یافته است و دگردیسی های بسیاری در آن روی داده

یافته های پژوهش نشان داد که اقامه نماز جماعت، نقش ها و آثار گوناگونی در ارتقای سطوح رفتار افراد جامعه دارد. زمینه سازی برای امر به معروف و نهی از منکر، ایجاد برادری و برابری، تسهیل روابط اجتماعی، ارتباطات راغبانه و مؤثر، ایجاد اعتماد متقابل، ایجاد وحدت و انسجام، فرهنگ نظم پذیری، از بین بردن حرص و طمع، بازدارندگی از منکرات، تحکیم نظام معنایی توحیدی، ارتقای معنویت در سازمان، ترویج فرهنگ مشورتی و مشارکتی، ایجاد

دانشجویان، تبلیغ ضعیف نماز در محیط دانشگاه، عدم آشنایی دانشجویان با ضرورت نماز، استفاده از محیط نماز خانه برای استراحت دانشجویان، عدم هماهنگی عوامل و برنامه های دانشگاه با اوقات نماز و نبود متولی مشخص برای نماز جماعت از سویی و استفاده حداکثری از محیط دانشگاه در تخصیص مکان مناسب برای نماز، تاکید بر برگزاری نماز در شرایط خاص (دوران کرونا)، تلاش برای برگزاری نماز جماعت در طول سال و بدون تعطیلی، تزئین فضای نماز خانه و توجه به تنظیف آن، از سوی دیگر به عنوان موانع و عوامل محسوب می شوند. برای بهبود این وضعیت، نمونه منتخب، راهکارهایی مانند: دعوت دانشجویان به نماز به شیوه های غیر مستقیم، استفاده از ظرفیت اساتید معارف و غیر معارف، انطباق اعمال با گفتار مدیران و متولیان نماز، برگزاری مسابقات علمی با شیوه های جذاب، استفاده از ابزارهای تشویقی، توجه شایسته به تبلیغات محیطی در دانشگاه، آماده کردن زمینه برای حضور شوق انگیز دانشجویان در نماز جماعت، استفاده از امر به معروف عملی، تمهید مناسب محیط و ایجاد انگیزه های درونی در دانشجویان، الگو بودن مدیران و عوامل دانشگاه، دارا بودن قدرت بیان و شیوه گفتار قوی امام جماعت، پیشقدم شدن کادر اداری، آراستگی و نظافت کافی نماز خانه، دسترسی آسان به سرویس های بهداشتی و وضوخانه، اولویت اقامه نماز جماعت روحانی بودن امام جماعت، داشتن دوستان و همکاران با ایمان و متمهد به نماز، شخصیت و نفوذ امام جماعت و نوع ارتباط او، موقعیت مناسب و در دسترس بودن نماز خانه دانشگاه، میزان آشنایی با احکام نماز، آشنایی با فواید نماز و نماز جماعت، مقبولیت شخصیت و رفتار برگزارکنندگان اقامه نماز جماعت، محیط فیزیکی نمازخانه زیبایی آن، حسن روابط مسئولان با شرکت کنندگان نماز جماعت، تفویض مسئولیت برگزاری نماز جماعت به دانشجویان، حضور اساتید و مسئولان در نماز جماعت، ارتقاء اعتقادات دینی افراد ارائه دادند.

در راستای تحقق هدف اصلی پژوهش حاضر یعنی آثار و پیامدهای روانی- اجتماعی اقامه نماز جماعت از دیدگاه دانشجویان، کارمندان و اعضای هیات علمی دانشگاه فرهنگیان استان اردبیل و بر اساس یافته ها، تعداد ۷۳ مفهوم اولیه بدست آمده از پیشینه تحقیقات، اسناد و منابع علمی و مصاحبه با افراد و با استفاده از کدگذاری باز، محوری و گزینشی، در قالب ۳ مضمون اصلی آثار و پیامدهای فردی، اجتماعی و خانوادگی، روانی تقسیم بندی شد. آثار و پیامدهای فردی شامل سه مضمون فرعی (تقرب به خدا، التزام به اخلاق اسلامی و تعالی انسان) بوده و این نتیجه با یافته های تحقیقات (۱۵)، (۹)، (۱۴)، (۸)، همخوانی و مطابقت داشت. مضمون اصلی اجتماعی و خانوادگی، شامل مضامین فرعی (انسجام اجتماعی، افزایش معنویت و تقویت الفت اجتماعی) و این نتایج بایافته های پژوهش (۱۹)، (۹)، (۱۴)، (۸) همخوانی و مطابقت دارد.

مضمون اصلی سوم یعنی روانی، شامل مضامین فرعی (کم شدن تنش های روانی-تنی، بهداشت روانی و فضیلت اخلاقی) بودند و این نتایج نیز با یافته های تحقیق (۹)، (۸)، (۲۰) همخوانی و مطابقت داشت. در تبیین نتایج بدست آمده باید گفت که در قران و منابع اسلامی، به آثار و پیامدهای نماز توجه ویژه ای شده است. نماز

است. سبک زندگی انسان نمازگزار، آداب اسلامی و انضباط رفتاری است که تحت آرمان عالی عبودیت قرار دارد و همه شئون زندگی از نماز و عبادت تا کسب و کار، تحصیل، تفریح، معاشرت، بهداشت، خوراک، معماری و هنر، سخن گفتن، تولید و مصرف، آراستگی ظاهری و... را در مسیر بندگی قرار داده و صبغه الهی می بخشد. بدین گونه نماز، به عنوان خلاصه اصول مکتب اسلام و روشنگر راه مسلمانی، که نشان دهنده مسئولیت ها، تکلیف ها، راه ها و نتیجه هاست، یک زنگ بیداری و یک هشدار در ساعات مختلف شبانه روز است و به زندگی انسان، سبک و برنامه می دهد و از او تعهد همه جانبه در همه ابعاد فردی و اجتماعی می خواهد. ابعادی که هر کدام نمونه ای از شاخصه های سبک زندگی اسلامی محسوب می شود و متمایز کننده ی زندگی انسان پایمند به نماز از زندگی فرد بی قید است.

این پژوهش با هدف تبیین پدیدارشناسی آثار و پیامدهای روانی- اجتماعی اقامه نماز جماعت از دیدگاه دانشجویان، کارمندان و اعضای هیات علمی دانشگاه فرهنگیان استان اردبیل انجام یافته است. در راستای بررسی تحقق هدف فوق، پژوهشگران بدنبال یافتن پاسخ به سوالات چندی بودند. از جمله: وضعیت فعلی اقامه نماز جماعت در دانشگاه فرهنگیان استان اردبیل چگونه است؟ برای بهبود آن چه اقداماتی لازم است؟ در پاسخ به سوالات فوق، یافته های پژوهش نشان داد که شرکت کنندگان در پژوهش، وضعیت حضور دانشجویان، کارکنان و اساتید در نماز جماعت را متوسط و متوسط به پایین گزارش کرده اند. برای بهبود و ارتقای وضعیت اقامه نماز در دانشگاه از نظر نمونه منتخب، نقش عوامل فردی (مانند: میزان آشناسازی شرکت کنندگان در نماز جماعت با احکام نماز، شرکت در مراسم مذهبی)، عوامل انسانی (مانند: اقامه نماز جماعت به امامت فرد روحانی، شرکت مدیران و اساتید در نمازهای جماعت، خلاقیت های دانشگاه در رونق بخشی به نماز، اختصاص امتیاز فرهنگی، تداخل وقت اقامه نماز جماعت با ارائه غذا، میزان تبلیغات انجام شده در سطح دانشگاه)، عوامل فیزیکی (مانند: اختصاص فضای مناسب و متناسب با تعداد شرکت کنندگان، آراستگی و نظافت کافی نماز خانه، دسترسی آسان به سرویس های بهداشتی، معماری و دکوراسیون جذاب محل اقامه نماز) و عوامل اجرایی (مانند، وجود ستاد اقامه نماز، پخش مناسب و سر وقت اذان، تداخل وقت جلسات و کلاس ها با اقامه نماز، اولویت داشتن اقامه نماز جماعت، برگزاری مرتب و سر وقت نماز جماعت، طولانی نشدن فرضیه نماز جماعت) بسیار مهم و ضروری می باشد.

در بررسی سؤال دوم یعنی عوامل موثر بر اقامه نماز جماعت و یا موانع موجود چه می باشد؟ شرکت کنندگان در مصاحبه، اذعان داشتند که موانع بسیاری بر عدم حضور گسترده دانشجویان وجود دارد از جمله: نقش کم رنگ امام جماعت، عدم پاسخ گویی به سوالات دانشجویان، عدم ارتباط قوی امام جماعت با دانشجویان، ضعف در نهادینه کردن فرهنگ نماز، پرداختن به حاشیه در حین نماز، الگو نبودن امام جماعت، حضور کم رنگ مدیران دانشگاه، تطویل نماز جماعت، سیاسی شدن نماز، ریاکاری در نماز جماعت، عدم باور به فلسفه نماز، فقدان انطباق گفتار با رفتار امام جماعت، وسیله امرار معاش شدن نماز، فقدان محبوبیت امام جماعت در میان

« خداوند ایمان را برای پاکسازی انسانها از شرک واجب کرده است و نماز را برای دوری از آنان از تکبر». نماز روح انضباط و پاکیزگی و طهارت ظاهری را در انسان تقویت می‌کند. چنانکه می‌دانیم هر یک از نمازهای واجب، زمان مخصوص به خود دارد و انسان موظف است که نماز را در زمان مشخصی به جا آورد. تاخیر و یا تقدیم در اقامه آن موجب بطلان نماز یا کیفر الهی می‌شود، بی‌شک این برنامه دقیق و منظم، روح نظم را در انسان پرورش می‌دهد و در نتیجه دیگر اعمال انسان نیز در سایه نظم همواره با موفقیت و کامیابی همراه است. چه کمالی است که برای انسان ارزشمند باشد اما در نماز یافت نشود.

مسئولین امر باید به ارزش‌ها و کمالاتی که در نماز نهفته شده توجه خاصی داشته باشند تا جامعیت نماز بهتر روشن شود. از عصاره این ارزش‌ها می‌توان به معیار الفت، تبلور انضباط و وقت شناسی، اهرم قدرت و عزت و عظمت اسلام و مسلمین، تقویت کننده روح اخوت و برابری، الهام دهنده علم و تقوی و عدالت و عبودیت و خضوع، بازدارنده از نفاق و کینه و خودبینی و غرور و بدخواهی و اختلاف طبقاتی و... اشاره کرد که در نماز متبلور می‌گردد نماز نه تنها قرب و نزدیکی به خداوند را برای انسان به ارمغان می‌آورد بلکه تأثیرات آن در زندگی فردی و اجتماعی انسان نیز بی‌شمار است، آثاری که در بهبود زندگی آدمی نقش بسزایی دارد و بی‌شک با پرپا داشتن نماز، با توجه به آثار و فواید بی‌شمار آن، جامعه رفته رفته به سوی کمال و سعادت، پیش می‌رود. بنابراین می‌توان نتیجه‌گیری کرد که برای کاربست آثار نماز در ابعاد مختلف، نیاز به اراده‌ی جدی سازمان‌ها و ارگان‌های ذریبط و در نهایت عوامل تأثیر گذار در این حوزه ضروری می‌باشد.

سپاسگزاری

محققان برخوردار فرض می‌دانند تا از همکاری مسئولین دانشگاه و کلیه کسانی که در مراحل مختلف به پژوهشگران مساعدت و یاری نمودند تشکر و قدردانی نمایند.

تعارض منافع

در انجام این پژوهش هیچگونه تعارض منافی وجود ندارد.

References

1. Quran
2. Smith D, Ruff W. Phenomenology. translated: Olya M, Tehran: Gognos; 2014. [Persian]
3. Payende Ab, Nahjol-Fasahe. Tehran: Javidan. 1883. [Persian] 3.
4. [Persian] Horeamele MH, Vasaelo alshieh. Qom: Al-Bayt. 1994. 4.
5. Hosseini S.M, Hosseini S.MK. Investigating the effective factors in the tendency of Islamic Azad University students to pray (Case study of students of

عامل موفقیت در انجام کارهاست. و توفیقات الهی را روزافزون می‌کند. احکام آن به گونه‌ای است که رعایت دقیقش اثرات زیادی در حوزه‌های فردی، اجتماعی، فکری، اخلاقی، خانوادگی، روحی و روانی دارد. نماز، جوابگوی حل معضلات اجتماعی و خانوادگی است نماز یک مکتب علمی و عملی برای پرورش ایمان و تعهد انسان‌هاست. نماز باعث ثبات شخصیت و اخلاق انسان و آرام شدن قلب و روح می‌شود. چرا که در نماز همه حواس متوجه خدا می‌شود نماز یک هنرنمایی الهی است و خداوند تمام ارزش‌ها را به نحوی در آن قراردادده است. چرا که نماز روح اخلاص را در انسان زنده می‌کند. نماز مجموعه‌ای است از نیت خالص و گفتار نیکو و حرکات خشوعی که تکرار آن در شبانه روز، بذر اخلاق و توجه به رضایت خداوند را در نهاد انسان بارور می‌سازد و همچنین در روایات بسیاری، نماز به عنوان اولین عملی که در قیامت مورد بازخواست قرار می‌گیرد، مطرح شده است، چنانکه امام صادق (ع) می‌فرماید: «نخستین عمل بندگان که در قیامت حساب می‌شود، نماز است، اگر قبول افتد، سایر اعمال نیز قبول می‌شود و اگر پذیرفته نشود دیگر اعمال نیز پذیرفته نخواهد شد». نماز عدالت اجتماعی و رعایت حقوق دیگران در جامعه را به دنبال دارد چرا که در دین مبین اسلام مقدمات نماز مانند مکان و لباس نمازگزار و آب وضو و غسل او باید از هر جهت بدون اشکال باشد و نماز گزار نمی‌تواند در لباسی که به زور از دیگری گرفته یا در مکانی که از آن دیگری است، بدون رضایت صاحبان آنها نماز بگذارد. و با توجه به این اصل کسی که آلوده به غضب حقوق دیگران باشد و نیازمندهای خود را از اموال دیگران تهیه کرده باشد، با آن اموال نمی‌تواند به نماز بایستد و هنگامی نماز چنین شخصی مورد قبول واقع خواهد شد که تمامی اموال نا مشروع را از مال خود خارج کرده و با رعایت مو به موی شرایط صحت نماز، نماز را به پا دارد. فلسفه اصلی نماز، یاد خداست، که در آیات و روایات از آن به "ذکر الله" تعبیر می‌شود. ذکر الله از آن جهت دارای اهمیت است که نماز گزار همواره، وجود خدا را در هر لحظه و هر مکان یاد آور می‌شود و همواره در امور خویش خدا راناظر می‌داند و بدین ترتیب، اعمال نیک و شایسته، سرلوحه‌ی زندگی انسان قرار می‌گیرد و اعمال ناشایست و پلید، از کارنامه‌ی اعمال انسان زدوده می‌شود امام صادق (ع) در این زمینه می‌فرماید: «انسان باید هنگام انجام کارهای حلال و حرام به یاد خدا باشد». نماز وسیله زدوده شدن گناهان و مغفرت و آمرزش الهی است، زیرا در صورت توجه و حضور قلب در نماز، انسان به خداوند نزدیک می‌شود و در نتیجه گناهان و آلودگی‌ها از میان می‌رود، و زنگارهای شرک و ظلم و سیاهی، از صفحه‌ی دل انسان رخت برمی‌بندد. پیامبر(ص) نماز را به رودی زلال تشبیه می‌کند که انسان با شستن بدن در آن، از آلودگی‌ها پاکیزه می‌گردد.

نماز خودبینی و غرور انسان را در هم می‌شکند، چرا که در نماز آدمی در برابر عظمت بی‌انتهای خداوند با حالتی مملو از ضعف و ناتوانی می‌ایستد و سپس سر به خاک می‌ساید و خود را ذره‌ای ناچیز در برابر عظمت بی‌انتهای خداوند می‌شمارد و در نتیجه کبر و غرور که عامل هلاکت و تباهی انسان است، به یکباره فرو میریزد. علی (ع) نیز پیرامون فلسفه‌ی وجودی نماز می‌فرماید:

13. Nouri Mi, Hu, Mustadrak al-Wasail. Qom: Al-Bayt Institute.1986.[Persian] 13.
14. Fazlullahe Sa, MalekiTavana Ma. Analysis of the factors of attracting students to school congregational prayer, Maaref Quarterly of the 22nd year, No. 194 "Special for educational sciences",45- 58. 2013. [Persian]
15. Ali Babaei Ah. Selected sample commentary, under the supervision of Ayatollah Makarem Shirazi, Tehran: Islamic Library.1997. [Persian]
16. Mujahed Sh, Nasiriani Kh, Hashemian Za, Lotfi Mo Ha, Islami A.Re . nvestigating the presence and effective factors on students' participation in congregational prayers in Shahid Sadoughi University of Medical Sciences, Yazd, Culture in Islamic University, Volume 4, Number 12, pp. 373-390. 2014. [Persian]
17. Nasirzadeh Ra, Nasirzadeh M, Nasirzadeh MH, Motivations of praying and its effect on the perception of individual, social and environmental limitations, culture in Islamic University, third year, first issue, 155-173 .(2013). [Persian]
18. Yaghoubi H, et al. A study of the situation of the tendency to pray among students in terms of demographic variables, culture in Islamic University, third year, second issue, 187-215.(2013). [Persian]
19. Nejati, Hosseini M, The Social Realities of Prayer in Iran, Rereading Prayer Studies and Prayer Studies, Iranian Social Studies and Research Quarterly, No. 1, Spring 1-37.(2012). [Persian]
20. Eghbali A, Pakdel Bonab S, The role of attitude and practical commitment to prayer and life satisfaction in the psychological well-being of students of Tabriz Farhangian University, presented at the Congress of Prayer and Mental Health, November 10 and 11, 2016, University of Tehran.(2015) [Persian]
- Islamic Azad University, Abhar Branch), Journal of Behavioral Sciences, No. 13, 61-86. 2012. [Persian]
6. Zolfaghari A.R,Khalaji H. R. Investigating the effective factors on the presence of students in congregational prayers; Islamic Azad University, Tuyserkhan Branch, Journal of Religion and Communication, Year 18, Spring and Summer, No. 1 (39 consecutive), pp.63- 77. 2011. [Persian]
7. Ronaghi M, Mohammadi ,As. Investigating the effective factors on the participation of students of Farhangian University, Fatemeh Al-Zahra Campus, Isfahan, in congregational prayers, Quarterly Journal of New Research in Humanities. 3 (7). 2016. [Persian]
8. Shirzadi Z, Khodabakhshi Kolaei An. Filsafinejad.M.R. The Relationship between Attitude and Practical Commitment to Prayer and Spiritual Experiences with the General Health of Female Students at the University of Tehran, Quarterly Journal of Research in Religion and Health,2017; No. 4. 2017. [Persian]
9. Salehi Ak, Hassani Sh . "Explaining the phenomenology of the educational philosophy of worship (prayer) from the perspective of teachers and parents of students", two quarterly journals of educational sciences from the perspective of Islam, Volume 5, Number 8, Spring and Summer. 2017. [Persian]
10. Graati Mo, Tafsir Noor. Tehran: Center for Quranic Lessons.1995. [Persian] 10.
11. Kleini Mo, Ya Al-Kafi, Tehran: Islamic Library,1984. [Persian] 11.
12. Nasr A. R, Moeinpour Ha, Arizi Ha,R. Bagheri Zo. A meta analytical study of the factors affecting the recruitment and participation of students in school congregational prayers, Quarterly Journal of Educational Innovations, No. 26, Year 7,63- 86. 2008. [Persian]